

A VÁLASZTÓ- JOGI REFORM

a MAGYAR TÁRSADALOMTUDOMÁNYI EGYESÜLET
FELTERJESZTÉSE GRÓF KHUEN HÉDERVÁRY KÁROLY
MINISTERELNÖK ÚRHOZ

AZ EGYESÜLET VÁLASZTMÁNYA MEGBÍZÁSÁBÓL KIDOLGOZTA

DR. AJTAY JÓZSEF

MINISTERI S. TITKÁR

BUDAPEST, 1911.
PESTI KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr! **Kegyelmes Urunk!**

A közel jövőben a magyar törvényhozásnak az utolsó évtizedek talán legfontosabb, e nemzet jövődjére legnagyobb hatású reformját: a választási reformot kell megalkotnia.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesületet — amidőn e kérdésben a Nagyméltóságod részéről történt felhívás folytán állást foglal — az az irányelv vezeti, hogy pártszempontokon felül-emelkedve, a közéleti jelszavaktól magát teljesen emancipálva, e kérdésben az elméleti kutatás, a nemzetközi összehasonlítás és a gyakorlati tapasztalatok gazdag eredményeit felhasználva s hazánk, nemzetünk, társadalmunk helyzetét, fejlettségi fokát és fejlődésének irányát szigorúan mérlegelve, a tárgyilagos, nyugodt tudományos álláspontot szolgáltassa meg és a kérdés lehető objectív megvilágításával siessen segítségére annak a törekvésnek, amely a választási reformot progressiv szellemben, állami és nemzeti létünk megszilárdulása s a fokozatos, békés fejlődés érdekében kívánja megvalósítani.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesület az 1909. évi november hó 10., 17., 24.-én és deczember hó 1.-én tartott szaktanácskozásai során a választójog kérdését igen behatóan és a fent kifejtett szempontok szigorú követésével megvitatta. Az itt elhangzott eszméknek gondos mérlegelés útján való felhasználásával, a dominálóan kifejezésre jutott felfogások

kellő honorálásával — mintegy e szaktanácskozások leszűrt eredményeképpen — álláspontunkat a következőkben körvonalozzuk, illetve a választói jogra vonatkozó megállapításainkat a következőkben adjuk:

A modern állam fejlődésének tudvalevőleg az az iránya, hogy tagjainak egyre szélesebb körére és egyre számosabb viszonyára foly be szabályozólag. Másrészt az is egyre világosabbá válik, hogy a legszélesebb néprétegek érdekei esnek leginkább egybe az állam, a nemzet egyetemes érdekével. Ez vezet ahhoz a gondolathoz, hogy az egyre mindenhatóbbá váló állami közakarat kialakulásában befolyást kell biztosítani azoknak a széles rétegeknek is, amelyek érdekeit az állami tevékenység minden vonatkozásában érinti és amelyeknek érdekei egyúttal a nemzet érdekei is.

De a culturalis fejlődés is nagy lökést ad az állami élet demokratikus berendezésének, mert öntudatra ébreszti az egyéneket és vágyat kelt bennük, hogy saját sorsuk, életük folyására az állami akaratra való hatás útján is befolyást gyakoroljanak. A cultura terjedése kedvez az önkormányzati szellemnek és vele a választójog általánosításának.

A gazdasági és szociális viszonyok alakulása pedig közvetlenül gyakorol nyomást abban az irányban, hogy a parlamenti választói jog minél szélesebb rétegekre terjesztessék ki, mert a modern ipari államokban nagyhatalommá lőn a számra, gazdasági és kulturális erőre nézve hova-tovább jelentékenyebbé váló negyedik rend: az ipari munkásosztály, amely tömör szervezetével ellenállhatatlan erővel kér bebocsáttatást az alkotmány sáncaiba.

A modern állam fejlődésének jelzett iránya, a kulturális előrehaladás, a gazdasági és szociális viszonyok alakulása alkotják tehát azokat a mélyen fekvő rugókat, amelyek ellen-súlyozhatatlan, föl nem tartóztatható erővel hajtják az egyes államokat a választójog demokratizálása, azaz a választójognak egyre szélesebb rétegekre való kiterjesztése, általánosítása felé.

Jellemző ez áramlat erejére, hogy bár kiváló elmék, jeles államtudományi írók erős és sok tekintetben jogosult kritikában részesítik az általános választói jogot, bár elfogulatlanabb hívei is kénytelenek elismerni az általános választói jog súlyos

hibáit, veszedelmes fogatkozásait és bár az élet mindezt máigazolta és a választói jog általánosításához fűzött nagy reményeket szétfosztotta: mégis ezt az áramlatot útjából, előrehaladásából eltéríteni nem lehet. Úgy hogy ma már a választójog kérdésével foglalkozó legjelesebb elmék a megoldást nem ez áramlat meggátlásában avagy visszaszorításában keresik, hanem inkább ez áramlat szabályozásában, és pedig: *1. a választói jognak az általánosság helyeseit értelmezett elvével Összhangzó korlátozásában és 2. a választójognak oly módon való szervezésében*, amely a nemzet értékesebb, értelmi, erkölcsi és gazdasági erőben súlyosabb, tehát az állami életben irányító szerepre egyenesen hivatott, de természetszerűen számra nézve gyengébb elemei részére is biztosítja az őket jogosan megillető befolyást az állami közakarat kialakulására.

Ami a választójog természetének megállapítását és ebből folyó szabályozását illeti, ma már az államtudományi írók majdnem kivétel nélkül arra az elvi álláspontra helyezkednek, hogy *a választói jog nem az ember veleszületett joga, az emberi minőséggel és az egyéni szabadsággal velejáró alanyi jogositvány, hanem mindenekelőtt közfunctio, a társadalom, az állam részéről jövő megbízatus, amelynek szabályozásánál az összesség: az állam érdeke az irányadó.* Azt a kérdést tehát, hogy valamelyik államban milyen legyen a választói jog, nem szabad előre meghatározott elvi álláspontból eldönteni, hanem csakis politikai czélszerűségi szempontokból. *E tekintetben figyelemmel kell lenni a történeti fejlődésre, a népműveltség fokára, a socialis viszonyokra és általában a létező állapotokra.* (PYFFEROEN, MEYER stb.)

Újabbán tért hódít az a felfogás, hogy *a választójog kettős természetű: egyéni jog és egyben közfunctio, közjog.* Ez vezet ahhoz az állásponthoz, hogy a választói jogot meg kell adni minden polgárnak, aki annak helyes gyakorlatára feltételezhetően képes és arra nem méltatlan, de ki kell abból zárni az alkalmatlanokat és a méltatlanokat. *Az állam minden öntudatos, hasznos, erkölcsileg derék polgára igényelheti, hogy befolyást gyakorolhasson az állami közakarat kialakulására. Viszont azonban a köznek, az államnak is jogában áll, hogy egy olyan jogot, amelynek gyakorlása másokra is, az egésyre, az államra is kihal, az egész szempontjából szabályozzon, ennek érdekében megfelelően korlátozzon.*

A két elv: az individuális és a socialis elv összeegyeztetése vezet az általános választói jog helyes fogalmához és adja meg a zsinórmértéket a választói jog helyes concret szabályozásához.

VILLEY mondja jeles választójogi munkájában, hogy az általános választói jogot a szó valódi értelmében mint érintetetlen dogmát feltüntetni absurdum. Az általános választójog elve megtűri a szabályozást, a korlátozást, csak legyen ez a korlátozás általános jellegű, ne szolgáljon osztályérdeket és mindenkit bejuttasson, aki képes e jog gyakorlására és arra nem érdemtelen. Lehetnek e korlátok szorosabbak, avagy tágabbak, szigorúbbak, avagy enyhébbek, ez mind a mérték kérdése, amely változik a tényleges állapotok, az államok adott viszonyai szerint ; csak az a főkövetelmény, hogy e korlátozás ne irányuljon osztályok ellen és a választói jog helyesen értelmezett természetéből folyjon.

LEFÈVRE PONTALIS, a francia akadémia tagja, úgy nyilatkozik *Hollandiának* bár *censusos*, de a legszélesebb népréteget is felölelő választójogi rendszeréről, hogy ez képviseli a »jogosult« általános választói jogot a nyelvtani értelemben vett általános választói joggal szemben. MEYER, a német irodalom legjobb választójogi munkájának szerzője, szintén helyesnek mondja a választói jog mérsékelt korlátozását ott, ahol a szűkebbkörű választói jogról most térnek át a szélesebbkörűre.

A politikai tudomány világánál tehát *a választói jog általánosságának elvével nem áll ellentétben az olyan korlátozás, amely a választójog rendeltetéséből, céljából, közfunkciói jellegéből önként következik.* Sőt a választói jog helyes szabályozása egyenesen megköveteli, hogy e fontos közjog csakis azokat illesse meg, akik *a választói jog helyes gyakorlásához feltétlenül szükséges értelmi fejlettség, anyagi függetlenség és erkölcsi feddhetetlenségnek legalább minimális mértékét megütik.*

E korlátozásoknak nincs nagy jelentősége az olyan államokban, amelyeknek népe a szellemi és gazdasági cultura magas fokán áll, mert a gyakorlatban ezek a korlátozások amúgy is csak kevés egyént zárnának ki a választói jogból. Itt a korlátozások már feleslegessé váltak a fejlettebb kulturális és gazdasági viszonyoknál fogva. (Németország.) De fontosak e korlátozások az olyan államban, amely kulturális és gazda-

sági tekintetben elmaradott és amelynek népelemei e tekintetben nagy eltéréseket mutatnak. Itt a korlátozások mellőzése könnyen arra az eredményre vezethet, hogy a választói jog öntudatos gyakorlására teljesen képtelen elemek nagy tömegei egyes hatalmi tényezők eszközeivé válva, az öntudatos elemek befolyását a közakarat kialakulására teljesen paralizálják.

A kifejtett elméleti megállapítások alapján hazánk viszonyainak figyelembe vételével a magyar választási reform megalkotásánál *a választói jogosultság szabályozását illetően* a következő irányelvek volnának követendők.

A nyugati államokéhoz képest elmaradott kulturális és gazdasági helyzetünkben önként folyik, hogy bár nekünk e kérdést is haladó szellemben kell megoldanunk, még sem tehetjük magunkévá a jóval haladottabb nyugati államok radicalis, korlátokat jóformán nem ismerő választójogi berendezkedését.

A fokozatos fejlesztés útjára való lépéstől — fájdalom — elkéstünk, mert félszázadot meghaladó idő óta a választók körét jóformán nem tágítottuk és választójogi rendszerünket a fejlődés folyamán tovább javítani elmulasztottuk. Most tehát kénytelenek vagyunk — már a socialis béke biztosíthatása céljából is — *a jogkiterjesztés terén nagy lépést tenni előre* és elavult, főleg a vagyoni és adócensusra alapított választójogi rendszerünk félretételével, *modern alapokon újonnan* felépíteni választási jogunkat.

Leghelyesebbnek látszik az általános választói jog modernül értelmezett elvének alapjára helyezkedve, a választói jogot megadni az állam mindama polgárainak, akik rendelkeznek bizonyos iniminális iskolázottsággal, anyagi függetlenséggel és eikölcsi feddhetetlenséggel. Ezzel válogatva ugyan, de minden osztály érdemes tagjai választói joghoz jutnának és így a *socialis értelemben vett általánosság elve* megvalósulna. Emellett nemzetünk kulturális és gazdasági fejlődése rendjén a választói jogosultság minden további törvényhozási beavatkozás nélkül, fokozatosan szélesebb és szélesebb körre terjedne, tehát megnyílna az út a jövő fejlődés számára is.

A legfontosabb kétségtelenül a szükséges kulturális census helyes megállapítása és az anyagi függetlenség helyes mértékének felállítása. E korlátozásoknak komolyaknak, kiválasztó hatásúaknak kell lenniök, de nem szükkeblűeknek és legkevésbé

osztályok ellen irányulóknak. E korlátozások mellett be kell jutniok mindazoknak a polgároknak a választásra jogosultak közé, akik erre öntudatosan igényt formálnak és ennek megszerzésére komolyan törekednek. De ki kell maradaniok azoknak, akik erre nem is gondolnak, a választójog hiányát nem érzik és annak lényegét, célját felfogni sem képesek.

Ami a culturalis censust illeti, az *írni-olvasni tudást sem mint értelmi censust, sem mint a választói jogosultság kizárólagos* jogcímét nem tartjuk elfogadhatónak.

Általában ugyanis, de még inkább a mi elmaradott culturalis viszonyaink mellett az írni-olvasni tudásból a választói jog helyes gyakorlatához megkívántató elemi culturalis fokra biztosan következtetni nem lehet, hiszen igen soknak tudása e tekintetben csupán neve leírásáig és egyházi imádságos és énekeskönyvek nehézkes kibetűzéséig terjed. Ezeknek culturalis foka semmivel sem nagyobb, mint azoké, akik írni és olvasni egyáltalán nem tudnak. Azonkívül ez az alap nagyon ingatag és könnyen visszaélésekre vezethet, amint Olaszország példája bizonyítja.

Tisztán az írni-olvasni tudásra, mint egyetlen jogcímre alapított választói jog ellen a socialis egyensúly szempontjából is súlyos kifogást lehet felhozni. Nálunk ugyanis az elemi iskoláztatás csak újabb időben vett nagyobb lendületet és így a férfilakosságnak éppen idősebb, tapasztaltabb, kiforrottabb és vagyonnal bíró részéből sokan nem tudnak írni-olvasni és így a választói jogosultságból kimaradnának. így kimaradna mintegy 40.000 olyan gazda, akinek 20 holdnál többje van, 116.000 tíz-húsz holdas, 147.000 öt-tíz holdas, 161.000 két-öt holdas gazda és 220.000 földdel, avagy házzal bíró mezőgazdasági munkás, sőt mintegy 30.000 kereskedő és iparos is. Holott a jobban iskolázott fiatalabb nemzedék, amelynek javarésze ma még vagyontalan, túlnyomó részben hozzájutna a választói joghoz.

Sokkal helyesebbnek látszik értelmi census gyanánt a törvény követelményeinek megfelelő elemi iskola elvégzésének igazolását állítani fel.

Minthogy ennek hiteles bizonyítvánnyal való kétségtelen igazolása ma még sok esetben nehézségekbe ütközik, *átmenetileg* megengedhető volna, hogy azok is felvétessenek a válasz-

tók névjegyzékébe, akik az összeíró-bizottság előtt igazolják, hogy írai-olvasni *jól tudnak*, azaz, hogy az írni-olvasni tudás náluk nem pusztán mechanikai úton elsajátított ismeret, *hanem állandó gyakorlatra valló készség*. Ez igazolás azoknál, akik 1886 előtt születtek, *anyanyelvükön* történhetnék, azoknál pedig, akik 1886-ban avagy azután születtek, *az állam hivatalos nyelvén*. Ez utóbbiak ugyanis iskoláztatásukat már a magyar nyelv kötelező tanítását kimondó 1879. évi XVIII. törvény életbelépte után és érvényesülése idején nyerték és így velük szemben az állam nyelvén való írni-olvasni tudás jogosan megkövetelhető, illetve ez ismeret utólagos megszerzése rájuk nézve — fiatalabb korban lévén — nagy nehézségekbe nem ütközik. A sok nyelven való vizsgáztatás keresztülvitele különben is igen nagy technikai nehézségekbe ütközik és így a legszűkebb térre szorítandó. *Azok pedig, akik 1871 előtt születtek, teljesen felmélítendők volnának az elemi ismeretek igazolásának kötelezettsége alól*. Ezek ugyanis oly időben érték el az iskolaköteles kort, amidőn az általános tankötelezettséget kimondó 1868. évi XXXVIII. törvény még hatályba nem lépett, illetve kellően még nem érvényesülhetett.

Azok azonban, akik az iskolaköteles korba a legújabb iskolatörvény életbelépte után jutnak, csak abban az esetben lennének a választásra jogosultak közé felvehetők, ha az elemi iskola elvégzését hiteles bizonyítvánnyal igazolják avagy *állami iskolánál* utólag vizsgát tesznek az elemi iskola tantárgyaiból.

Természetesen mindazok, akikről foglalkozásuknál és állásuknál fogva biztosan feltételezhető, hogy az elemi ismeretek birtokában vannak, ez igazolás kötelezettsége alól felmentendők (értelmi foglalkozást űzők, tisztviselők, kereskedők, iparosok, ipari szakmunkások, altiszti fokot elért kiszolgált katonák stb.)

A culturalis censusnak a fenti módon való beállítása nem zárja ki a választói jogból az idősebb korosztálybelieket, a középkorúakra nézve is jelentékeny könnyítéseket tartalmaz és *csupán a fiatalabb nemzedékkel szemben érvényesíti a culturalis census szigorúbb formáját*, amely mindamelllett a jogosan megkövetelhető minimális fokot nem haladja felül és az iskolalátogatás rohamos javulása mellett a jövőre nézve egyre csökkenő hatású korlátot jelent.

Az idősebbekkel szemben annál jogosultabbak a könnyítések, mert az iskolai képzettség hiányát a korral járó tapasztalatok rendszerint pótolják, sőt az előrehaladottabb kor a közéleti jártasságra inkább enged következtetést.

Ahhoz, hogy az állampolgár választói jogát önállóan, függetlenül s a közérdeknek megfelelően gyakorolhassa, a fentiekben meghatározott elemi képzettségen kívül természetesen szükséges még az is, hogy az *anyagi függetlenségnek bizonyos elemi feltételeivel is rendelkezék.*

Az anyagi függetlenség elemi fokának ismertető jelei: az *állandó lakás* és az önfenntartáshoz elegendő jövedelmet nyújtó *állandó foglalkozás*, illetve *vagyon.*

Ha e két feltétel közül legalább valamelyik megvan, kellő alapossággal következtethető, hogy az illető az anyagi függetlenségnek legalább elemi fokán áll, amely nélkül a választói jog független gyakorlása már kétségtelenül veszélyeztetve van. Aki pedig az anyagi függetlenségnek fenti elemi mértékét sem üti meg, jogosan nem igényelheti, hogy közfunkcióval, választói joggal ruháztassék fel.

Hogy mi tekintessék a választói jogosultsághoz megkívántató erkölcsi feddhetetlenség minimális fokának, e tekintetben úgy az elméletben, mint gyakorlatban alig van eltérés és így a választójognak e tekintetben való korlátozása az általában elfogadott elvek alapján történhetnék.

A mi különleges viszonyainkra való tekintettel több oldalról felmerült és megfontolás tárgyává volna teendő, hogy azoknak választójoga, akik államellenes cselekedetek miatt jogerősen elítéltek, az elkövetett államellenes cselekedet súlyosságához mérten rövidebb-hosszabb időre felfüggesztessék.

Minthogy semmiféle jogkiterjesztés nem járhat jogfosztással, kimondandó volna az is, hogy azokat, akiket a legutolsó választási névjegyzékbe felvettek, minden további intézkedés nélkül az új törvény alapján is megilleti a választójog, amennyiben időközben az illetőkre nézve valamelyes törvényes kizáró ok nem keletkezett.

A jelzett korlátozások felállítása esetén még az országmai culturalis és gazdasági fejlettsége mellett is választói joghoz jut a felnőtt férfilakosság 60-70 százaléka, mintegy két és fél millió egyén, és ez az arány évről-évre minden további törvényhozási intézkedés nélkül javulni fog.

A felsorolt jogcímek nem szolgálnak faji, felekezeti avagy osztályérdeket és emellett a magyarságnak és a vele leginkább összeforró németsegnak arányszámát a választók közt jelentékenyen megnövelik, tehát az államhü elemek túlsúlyát biztosítják, még pedig igazságos alapon: a magyarság és német-ség erkölcsi, culturalis és gazdasági felsőbbségénél fogva.

Egy modern választási reform azonban nem merülhet ki a választói jogosultság helyes szabályozásával. Feltétlenül szükséges ezenkívül még a szavazást akként *szervezni*, hogy a közakarat kialakulására a társadalom minden osztálya, rétege és jelentős csoportja fajsúlyának megfelelő befolyást tudjon gyakorolni, azaz törekednünk kell az *organikus* szavazati egyenlőség elérésére (vote organisé). Csak akkor beszélhetünk arról, hogy a megadott választói jog reális, hatóerővel bíró szavazattá emelkedik.

A nyers általános választói jog rendszere ugyanis csődöt mondott éppen Franciaországban, ahol a legtisztábban valósult meg és hatásának feltétlen érvényesülését mi sem gátolta. Kiderült, hogy az általános, egyenlő és kerületenként gyakorolt választójog, az úgynevezett *nyers, szervezetlen, általános választói jog* tulajdonképpen a legnagyobb egyenlőtlenségek és igazságtalanságok forrása. A nemzeti akaratot nem juttatja hűen kifejezésre, mert a képviselőhez való jutást nem a pártok híveinek országos arányszáma, hanem kerületenként való eloszlása, tehát a vak véletlen dönti el. így előfordulhat, hogy erős kisebbségek egyáltalán nem jutnak képviselőhez, sőt a választók többsége csak kisebbséget tud küldeni a törvényhozásba. A nemzet legszélesebb értelemben vett közép- és felső rétege minden kerületben kisebbségben lévén, képviselő-höz nehezen avagy egyáltalán nem jut és a törvényhozó hatalom úgyszólván kizárólag a politikailag iskolázatlan alsóbb néprétegek hatalmába kerül, ami a demagógia uralmához vezet. A mondottakat számszerűleg Mustrálva, Magyarországon például a kétmillióhatszázezer írni-olvasni tudó férfiból 1,800.000 tartozik az alsó népréteghez, 600.000 a legszélesebb értelemben vett középosztályhoz és 200.009 a felső réteghez. Belgiumban pedig egy milliót meghaladó munkásválasztóval szemben csak félmillió polgári és felsőbb osztályú szavazó áll. A szászországi választásoknál például a birodalmi gyűlésbe

kivétel nélkül csak a socialdemokrata párt jelöltjei juthatnak be, a polgárság nem tehet szert képviselőre.

A nyers általános választói jog mellett a közép- és felső réteg szavazatának hatása teljesen megsemmisül, *ez osztályok valósággal megfosztatnak a választói jogtól* és nem marad számukra más, mint az alsóbb osztályokra való hatás teljesen kétes értékűnek bizonyult reménye. A nemzet legértékesebb, az állami élet irányításában a legtöbb tudással és belátással bíró elemek rendszerint kénytelenek a politikai élettől teljesen visszavonulni és átengedni a tért a feltétlen úrrá lett alsóbb néposztályok politikai iskolázatlanságára, alacsony szervenvedéyeire speculáló üzletszerű politikusoknak.

A legjobb elmék elítélik ma már az általános választójog nyers alakját és keresik azt a választójogi rendszert, amely *az általánosság elvének sérelme nélkül* biztosítja a szélesebb értelemben vett közép- és felső osztály, valamint általában a különböző osztályok, csoportok, pártok számára az őket jogosan megillető befolyást a törvényhozásra.

Sokan *a lajstromos szavazásban és a kisebbségi rendszerben* látják a panaceát. Az egyenlő szavazati jogon felépült kisebbségi képviselő azonban csak utat nyit a törvényhozásba a középső és felső rétegeknek is, de mivel csupán számerejük és nem fajsúlyuk arányában juttat részükre képviselőt, e két réteg legfeljebb szavát hallathatja, de jelentősebb befolyásra nem tehet szert a közakarat kialakulásánál. Emellett a' kisebbségi képviselő rendszere nagyra növeli a pártszervezetek befolyását, könnyen rideg érdekképviselőre vezethet, esetleg apró fractiókra tördeli szét a törvényhozás szervét. Hazai, elmaradott culturalis viszonyaink között már bonyolultságánál fogva sem ajánlható az.

A nyers általános választói jog correctivumai között szerepel *a kerületek irányzatos beosztása is*, amelylyel a városi polgárságnak a mezőgazdasági népességgel szemben, másrészt e két osztálynak a nagyvárosok forradalmi szellemű munkásságával szemben túlsúlyt lehet biztosítani. Minthogy azonban önkényességre tért nyit, a változó viszonyokhoz nem simul és hatásában tökéletlen, általában nem alkalmazható.

A választójognak *hosszabb ideig tartó* (egy évet meghaladó) *helybenlakáshoz való kötése* a mozgékonyabb ipari munkás-

elem ellen irányul és így osztályellenes jellege lévén, nem helyeselhető. Különbösen is tökéletlen eszköz a cél elérésére. Szükséges azonban technikai okokból — a választójogosultak összeírása szempontjából — kimondani, hogy mindenki ott veendő fel a választók névjegyzékébe, ahol legalább egy év óta lakik. Ha tartózkodási helyén egy év óta nem lakik, előző lakhelyén kérheti a felvételt.

Az *érdekképviseleti* rendszer eddig alkalmazást nyert változatai: az *osztály-* és *culturalis rendszer* nem bizonyultak megfelelőeknek. Mindamellett ez eszmének az államtudományi írók és gyakorlati politikusok között nagyon sok híve van és jövőt jósolnak neki.

Az államtudományi írók és a gyakorlati államférfiak közül sokan a *többszavazati rendszert* ajánlják.

E rendszer kétségtelenül alkalmas arra, hogy a magasabb kulturával és nagyobb gazdasági erővel bírókat megvédelmezze az alsóbb néprétegek által való feltétlen majorizálástól. A plurális szavazat ellenesei is elismerik, hogy ez a rendszer helyesen megalkotva, megadja az alsóbb néposztályoknak is az érvényesülési módot és lehetőséget, de a felsőbbekével kiegyenlítve. A nem előnyösített kategória érdekei sem lesznek elhanyagolhatók, mint a vagyoni cenusra alapított választójognál. A pluralitás a szavazatot olyanképpen alakítja, hogy miután az alsóbb néposztály érdekei csakis a felsőbb rétegekkel együttesen érvényesíthetők: az alsó és felső osztályokat együttműködésre kényszeríti; A plurális szavazat a képviselőt minden tekintetben meghagyja az összes kategóriák befolyása alatt. *Belgium* példája világosan mutatja, hogy a többes szavazati rendszer mellett az ipari munkásosztály kellő képviselőre talál és másrészt a liberális hajlandóságú városi polgárság és a középosztály is kellő súlylyal van képviselve a parlamentben. Belgiumban a pártok programja a pluralitást behozó választási reform után megtelt socialistákkal tartalommal és minden párt nagymértékben foglalkozik az alsó osztály szükségleteivel.

Fogyatékossága a többszavazati rendszernek, hogy könnyen igazságtalanságokra vezet és *főleg az, hogy sérti az egyéni egyenlőség subjectív érzetét.*

Mérsékelt szavazásfokozás esetén (kettős-hármas szavazat) és abban az esetben, ha a többes szavazati jog előfeltételei

gyanánt a nagyobb culturalis fok, magasabb kor, családos állapot és legfeljebb csekély mértékű vagyoni, illetve kereseti census állapíttatnak meg, a többes szavazatot az újabb államtudományi írók jórésze helyesli.

Az a körülmény, hogy hazánkban a felső- és a legszélesebb értelemben vett középosztály együttesen is számszerűleg mélyen alatta marad a munkásosztálynak és így egyenlő szavazati jog esetén a politikailag iskolázottabb középosztály (beleértve a kispolgári és kisparasztosztályt is) politikai befolyásától jórészt megfosztatnék, amellet szól, hogy amennyiben viszonyaink között megfelelőbb és az egyenlőség érzetét nem érintő correctivumot nem tudunk találni: a többszavazati rendszer behozatala — legalább enyhe formájában — megfontolás tárgyává tétessék.

Sokan a *közvetett szavazástól* várták, hogy az általános választói jog hibáit enyhíti és a képviseleti rendszert tökéletesebbé teszi.

A közvetett szavazási rendszernek eddig alkalmazást nyert formái a gyakorlatban nem váltak be Ujabban azonban a közvetett szavazás módját illetőleg tért hódít az az eszme, hogy a törvényhozás tagjai *érdekcsoportoknak választás alapján létrejött, állandó jellegű képviseleti szervei és a választás alapján létesült, széles hatáskörű helyhatósági testületek* útján választassanak. Különösen ez utóbbi mutatkozik alkalmasnak a törvényhozási szerv helyes összeállítására. A helyhatósági testületek tagjai a közéleti kérdésekkel való állandó foglalkozás folytán oly mértékű közéleti jártasságra tesznek szert, hogy képesek a leghivatottabbat kiválasztani az egyetemes érdeknek a törvényhozásban való képviseletére.

A helyhatósági testületek megalkotásánál helyet találhat az érdekképviseleti rendszer is, amelynek az a jó oldala, hogy a választók a helyhatósági testületbe való küldés céljából a maguk köréből, érdekcsoportjából jobban tudják kiválasztani a képviselésükre legalkalmasabb egyént, mint az általános, szervesetlen választásoknál az országgyűlési képviselőt. És jobban is tudják ellenőrizni a megválasztott bizottsági tag arravalóságát, mint az országgyűlési képviselőjét. Az érdekcsoportok által megválasztott testületi tagok azonban rideg érdekeltségük nem folytathatnak, mert mindenik érdekcsoport

önmagában gyenge kisebbség és így csak a különböző érdekek összhangzásba hozatala esetén lehetséges többséget létrehozni, tehát így az országos képviselői megbízást is csak több csoport támogatásával lehetne elnyerni, ami kizárná azt, hogy a megválasztott egyén magát specialis érdekek s nem a közérdek képviselőjének tekintse.

A közvetett választásnak az érdekképviseleti rendszer elvével kombinált eme formája kedvezően hat a parlament színvonalának emelésére és kizárja, hogy a culturában és gazdasági erőben alantasabb elemek kizárólagos befolyást gyakoroljanak az állami közakarat kialakulására.

Kétségtelen, hogy e rendszernek is megvannak a maga fogyatkozásai és így kizárólagos alkalmazása mellett lándzsát törni nem lehet. De részlegesen alkalmazva, az általános választói jog olyan correctivuma, amely igényt tarthat komoly számbavételre. Az államtudományi írók közül főleg STUART MILL, SCHAFFLE és újabban BENOIST ajánlják.

Ami a szavazás módját illeti, elméletileg a nyílt szavazás a helyesebb, mint amely megfelel a választói jog közfunkciói jellegének. Gyors, egyszerű, a tévedéseket kizárja, illetve orvoslásukat lehetővé teszi. Neveli a közszellemet, kiforrasztja a politikai véleményt, növeli a felelősségérzetet. Emellett az irni-olvasni nem tudókat a választói jog gyakorlásából nem zárja ki. Mellette szól a közéleti tevékenység nyilvánosságának szükségessége és a nyílt, őszinte politikai állásfoglalás nagyjelentőségű erkölcsi szempontja.

Fogyatkozása, hogy sok lévén a függő szavazat, a végrehajtó hatalom és az erősebb osztályok befolyását nagy mértékben növeli. Tért nyit az erősebbek, szervezettebbek terrorismusának, kedvez a corruptiónak és aránytalanul növeli az első szavazók befolyását.

A gyakorlatban azonban inkább a titkos szavazás érvényesült, mert felszabadulást jelentett az illetéktelen befolyások alól, a corruptiót megnehezítette, az *egyénre nézve* kényelmes és veszélytelen volt.

A titkosság ellen szól, hogy a titkos szavazás mellett nyert közakarat sok esetben nem lesz a különböző erők küzdelméből és egymásra való hatásából keletkező eredmény, az egészségesen, *szervesen kialakuló egyetemes akarat*, amelynek irá-

nyában az állami és társadalmi élet állandóan és biztosan haladhat, hanem a különböző, értékükben ki nem forrott, ny^ers egyéni akaratok *mechanikus* összegezése, amely könnyen lehet pusztán múló szeszély, az igazi közakaratnak az ellenkezője.

Nagy fogyatkozása, hogy a visszaéléseket nem zárja ki, sőt visszaélesek esetén lehetetlenné teszi a megtorlást. A visszaélesek ellen csak a legbonyolultabb titkos választói rendszerek nyújtanak némileg védelmet, de ezek a rendszerek alacsony culturalis fok mellett nem nyerhetnek alkalmazást.

Nálunk legfeljebb a városokban és nagyobb ipartelegeken volna ajánlatos a titkos szavazás behozatala. Itt inkább jó oldalai, mint fogyatkozásai érvényesülnének. Ezekben a helyeken ugyanis a központosított szavazás, nagyobb cultura, a szigorúbb ellenőrzés lehetősége a visszaélesek gátjául szolgálna. Azonkívül az erősebb osztályok és a kormányhatalom befolyása a városokban a leghatékonyabb a tisztviselők és a s függő existenciák nagy száma miatt. Nemkülönben a szervezett munkásság terrorismusa ellen is védelmet nyújtana. Ott azonban, ahol a titkosság behozatik, okvetetlenül *a legtökéletesebb rendszer* alkalmazandó, hogy a visszaélesek így lehetőleg kizárassanak.

A választójog általánosítása maga után vonja a szavazás decentralisatióját is, de itt sem szabad merev elvi szempontoknak hódolva a czélszerűség határait túllépnünk. Hazánkban ugyanis a községek óriási többsége (öthatoda) kisközség, köztük igen nagy számmal vannak az egészen apró községek. Ily körülmények között a községenkénti szavazás merev keresztülvitele kiszolgáltatná az egész választási mechanismust a végrehajtó hatalom közegeinek.

Helyes középút volna a községenkénti szavazást behozni a városokban, a nagyobb, avagy hivatali székhelyivel bíró községekben. Egyébként pedig a szavazás körzetenként volna megejtendő.

A választási eljárás helyes szervezésének egyéb követelményei: a választók *hivatalból* és önkormányzati közegek által Írandók össze, *nem önkéntes*, hanem *kötelező jelentkezésre*: a választók névjegyzékét lehetőleg minden évben össze kell állítani, még pedig a következő évre szóló érvénnyel; a jog-

orvoslatokra kellő határidőt kell adni; a választói jogosultság tekintetében általában, de különösen végső fokon független bíróság döntsön; a választást önkormányzati megbízottak avagy bírói személyek vezessék a pártok bizalmiférjainak jelenlétében; a választások érvényességéről független bíróság ítéljen és a választási visszaélések kellő büntetőjogi megtorlásban részesüljenek.

Ami a választókerületek beosztását illeti, nem szabad a merev, népességi szám szerint való felosztás alapjára helyezni.

A mi viszonyaink között a leghelyesebb a kerületek országrészenként való elosztásánál a lakosság száma mellett az értelmi és gazdasági színvonalat is kellően figyelembe venni, illetve a kulturailag és gazdaságilag fejlettebb területeket kedvezésben részesíteni. *Csakis így érhetjük el, hogy a kerületek a választók számát tekintve lehetőleg egyenlők legyenek.* Ezeknek a területeknek a lakossága az utolsó négy évtized népszámlálásainak eredményei szerint különben is jóval erősebben gyarapodik, mint az elmaradottabb területeké, és így a jövő fejlődését honoráljuk azzal, ha a kerületek elosztásánál e területeket elsőbbségben részesítjük. Ezzel egyúttal elejét vesszük annak, hogy a bekövetkező népességi eltolódások következtében rövid időmulva újra kelljen a kerületeket beosztani.

Hangoztatnunk kell azonban, hogy időnként a választókerületek beosztása az egyenlőtlenségek megszüntetése céljából revisio alá veendő, ami azonban csakis a törvényhozás feladatát alkothatja.

A helyes kerületi beosztás egyik alapelve továbbá, hogy a városokat és ipartelegeket megóvjuk az apró falvak mezőgazdasági lakossága által való majorisálástól.

Ha ez irányelveket szigorúan követjük, akkor egyrészt a fejlődésre képesebb területeken élő magyarság és államhű németiség túlsúlyát igazságos alapon fokozzuk, másrészt pedig a nemzetiségi területeken a városokban és ipartelegeken tömörülő magyarságot és németiséget — faji érdekek nyílt kedvezményben való részesítése nélkül — tisztán helyes elvi alapon képviselőhöz lehet juttatni.

A választási reformnál követendő főbb irányelveket a következőkben összegezzük:

Elsőrangú követelmény, hogy a választói jog *lehetőleg széles alapra* helyeztessék és meg legyen a lehetősége annak, hogy a nemzet culturalis és gazdasági tovább fejlődésével párhuzamosan *önmagától*, minden újabb törvényhozási intézkedés nélkül gyarapodjék a magyar alkotmány sánczait védők tábora. A múlt számos eseménye tanúskodik amellett, hogy ellenéseink mindig azon igyekeztek, hogy a jognélküliek fölbúj - togatásával elhíntsek hazánkban a belső viszály üszkét és így bénítsák meg ellentálló erőnket. Ezt a fegyvert végleg ki kell csavarni ellenségeink kezéből.

De túlzásba itt sem szabad esnünk. Óvakodnunk kell attól, hogy *öntudatlan* elemeknek választói jogot adjunk, mert ezzel tulajdonképpen nem az illetőknek adunk választói jogot, hanem olyan elemeknek juttatunk *többes szavazatot*, amelyeknek fokozott befolyása éppenséggel nem kívánatos. A felhajtott öntudatlan, politikailag teljesen analfabéta tömegek rendszerint megsemmisítik az öntudatos, politikailag iskolázott elemek szavazatának hatását.

Az államalkotó és az egységet munkáló magyar faj többsége erkölcsi, szellemi és gazdasági kiválóságán nyugszik. Ugyancsak a nem magyar ajkúak közül leginkább azok értik át a magyar nemzet egyetemes nagy czélját, akik e tekintetben a magyar fajhoz a legközelebb állanak. Tehát a választói jog kiterjesztésénél is e szempontoknak kell hódolnunk, amelyek különben az általános igazságosság elvének is megfelelnek.

Állami egységünk megszilárdulása és függetlenségünk kivívása megköveteli a békés társadalmi fejlődést és ennek fő feltételét: *a társadalmi egyensúly megővását*. A választási reform tehát nem járhat egyik társadalmi osztály kizorításával sem a törvényhozói hatalomban való részvételből, és *legkevésbé a középosztály politikai lefejezésével*, hanem ellenkezőleg csakis azzal, hogy minden társadalmi osztály *fajsúlyának* megfelelő befolyáshoz jusson az állami közakarát kialakulásánál. Ugyancsak e szempont követeli meg, hogy a szellemileg fejlettebbek és a békés fejlődésben anyagilag érdekeltőbbek, a történelmi hagyományok által áthatottabbak befolyása *számszerű súlyuknál nagyobb mértékben* érvényesüljön.

Hazánk különböző, bonyolult, sok szempont felölelését igénylő viszonyai kizárják azt, hogy a választási reformnál

bizonyos elvi szempontokat egységesen, mereven és rideg következetességgel alkalmazhassunk. Ez ugyan egyszerűbbé és egységesebbé tehetné a reformot, de veszélyeztetné a ezélt, amelyet magunk elé tűztünk. A többes és egyenlő szavazat, az érdekképviseleti-rendszer, a közvetlen és közvetett, a titkos és nyílt, a községenként avagy körzetenként való szavazás nem merev, egymást kizáró ellentétes elvek, hanem csupán eszközök, amelyek különböző körülmények között különbözően hatnak és így egymás mellett is nyerhetnek alkalmazást, ha így kívánja az egyetemes célra irányuló nemzeti akarat minél tökéletesebb és minél szabadabb megnyilvánulásának biztosítása.

És végül nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy a politikai tudomány ma még nem ismeri a törvényhozás tökéletes szervezésének általános érvényű szabályait és legkevésbé itéli helyeseknek a fórumon e kérdésben hangoztatott közismert jelszavakat. Biztosan irányító tú e kérdésben ma is csupán a nemzetek *tényleges viszonyainak* és *szükségleteinek* helyes felismerése és a külföldi választási reformoknak *gyakorlati* eredményeiből szerzett tapasztalatok.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletünk kijelentését.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1911. évi október 29-én tartott választmányi ülésének megbízásából.

Budapest, 1911. évi november 10-én.

Dr. Gaal Jenő
igazgató.

Dr. Ajtay József
titkár.